

СЕКЦІЯ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО ПРАВА

Малюта Владислав Васильович

*студент 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО АРЕШТУ МОРСЬКОГО СУДНА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЧОВОГО ПОЗОВУ

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена сукупністю таких ознак як наявність достатнього попереднього наукового оформлення, відповідність тенденціям розвитку правової доктрини, а також практична потреба у розгляді теми. Проблематику арешту морського судна прямо або опосередковано розглядали наступні вчені. О.О. Балобанов, О.А. Брильов, Н.А. Брехова, С.В. Ківалов, Ю.В. Сергєєв, А.В. Сидоренко, В.Ф. Сидорченко, І.А. Шалаєва та інші вчені, що свідчить про високий ступінь доктринального оформлення даного правового інституту. Як зазначається у чисельних наукових працях, присвячених цій проблематиці, українська правозастосовна практика ще далека від застосування астіо *in rem* до морського судна, однак є передумови для виникнення та практична необхідність існування такої практики, що в свою чергу обумовлює тенденцію майбутніх наукових досліджень. Практична ж необхідність виникнення подібних правових механізмів є двоєдиною: по-перше, правова система України як і будь-яка система прагне до оптимізації, тобто за наявності можливості вдосконалити систему шляхом її спрощення та усунення зайвого формалізму, така можливість має бути реалізована; по-друге, формування подібної практики є важливою формою імплементації міжнародних договорів присвячених питанню морської застави та арешту морських суден, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно ст. 1 Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна, арештом є затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги. [1]

Відповідно до ст. 42 Кодексу торговельного мореплавства України, морська вимога – це вимога, що виникає з права власності та інших майнових прав на судно, будівництво судна, управління, експлуатацію або комерційне використання судна, заставу судна чи здійснення заходів, пов'язаних з рятуванням судна. [2] Окрім договірних зобов'язань такими є вимоги, що впливають з морської іпотеки та морських вимог, перелік яких зазначений у ст. 4 Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 року. [3] Застосування до морського судна застави та іпотеки обумовлено поширенням на морські судна, відповідно до статті 181 ЦК України режиму нерухомого майна [4].

До захисту законних прав та інтересів пов'язаних з морськими вимогами у господарському та цивільному судочинстві є два підходи, сформовані ще за часів римського приватного права: *actio in rem* – речовий позов, пов'язаний з абсолютними правовідносинами, та *actio in personam* – особистий позов, пов'язаний з відносно визначеними правовідносинами, тобто зобов'язаннями. Відмінність між цими підходами полягає у, відповідно, договірному та позадоговірному порядку задоволення морської вимоги, тобто якщо можливість задоволення морської вимоги забезпечена морською заставою або морською іпотекою, то у судовому порядку має місце речовий позов спрямований на задоволення морської вимоги, шляхом стягнення предмета, що забезпечує зобов'язання, в іншому випадку має місце особистий позов, тобто позов спрямований до сторони зобов'язання з вимогою по суті зобов'язання.

Обидва підходи передбачають однакову процедуру накладення арешту на морське судно, передбачену п. 9 ч. 1 ст. 150 ЦПК України та п. 9 ч. 1 ст. 137 ГПК України [5] [6]. Єдиний підхід до забезпечення речових позовів та позовів пов'язаних із виконанням зобов'язань є неефективним, оскільки у речових позовах метою забезпечення позову є збереження спірного майна, а в особистих спорах забезпечення позову здійснюється з метою забезпечення можливості стягнення майна на виконання судового рішення. Принциповою відмінністю у цьому випадку є безальтернативність забезпечення речового позову, на від-

міну від особистого, який може бути забезпечений іншим майном, наявним у відповідача на території України.

Відмінність судового захисту прав, пов'язаних із морською вимогою, у речових позовах від захисту в особистих позовах полягає у тому що предметом позову є не самі вимоги, а речове право на чуже майно – морська застава чи морська іпотека. Виходячи із системного аналізу статей 27 ЗУ «Про заставу» та 23 ЗУ «Про іпотеку», слід зазначити, що право стягнення на майно не пов'язано з особою до якої звертається позов, а слідує за річчю. Таким чином вимоги кредитора не мають особистого характеру. Позов *in rem* до судна обумовлюється наявністю права звернення стягнення на майно боржника внаслідок порушення зобов'язання за договором, законом або рішенням суду. У цьому випадку належним способом захисту є звернення стягнення на морське судно як індивідуально визначене спірне майно, а не відшкодування шкоди на загальних підставах. Отже, речовий позов до судна у зв'язку зі стягненням судна як предмету морської застави чи морської іпотеки передбачає порівняно менш тісний зв'язок з особою відповідача, а це, в свою чергу, створює суто формальні перешкоди для накладення арешту [7][8].

Суди повинні враховувати речовий характер спору та застосовувати арешт морського судна як захід забезпечення позову *in rem* на підставі майнової вимоги без покладення на позивача обов'язку доведення, що невжиття заходу забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також з інших підстав, визначених законом, оскільки це впливає з того що арешт застосовується до «формального» предмета позову.

Як зазначено у постанові Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду у справі № 501/1350/17 від 19 травня 2021 року, арешт може бути накладений на конкретне судно, щодо якого виникла морська вимога. Таке формулювання слід розуміти як передумову для започаткування судової практики застосування арешту морського судна *in rem*.

Про речовий характер арешту судна у речовому позові свідчить також практика судів першої інстанції в ухвалах щодо арешту судна, яке змінило судновласника внаслідок заміни одного фрахтувальника за бербоут-чартером або ж передачі права власності на судно. Суди наголошують на необхідності надати докази, що на момент виникнення морської вимоги судно вже належало новому судновласнику, тобто зміна судновласника не є підставою для зняття арешту. Зазначена позиція прослідковується в ухвалах Господарського суду Херсонської області від 03 квітня 2020 року у справі № 923/241/20 та Господарського суду Одеської області від 18 січня 2021 року у справі № 916/3352/20.

Оскільки існуючий правовий механізм арешту морського судна для забезпечення позову орієнтований на позови *in personam*, і передбачає виконання вимоги про зазначення реквізитів відповідача, такий механізм є неефективним для забезпечення морських вимог пов'язаних із морською іпотекою чи морською заставою. З'ясування відомостей про належного відповідача передбачає використання таких інформаційних систем як Equasis та Marine Traffic, подання адвокатських запитів до портів та державних реєстрів, що значно ускладнює та безпідставно сповільнює судовий захист порушених прав та законних інтересів. Такі дії, спрямовані на відшукування належного відповідача, у речовому спорі є не виправданими, оскільки застосування арешту судна створює достатні умови для відшукування відповідача.

З огляду на вищезазначене, попри наявність позитивних змін у правозастосовній практиці, інститут арешту морського судна *in rem* потребує нормативно-правового забезпечення. Оптимізувати порядок накладення арешту на судно можна шляхом внесення відповідних змін до ГПК України та ЦПК України. Ці зміни повинні встановити виключення щодо обов'язковості зазначення відомостей про відповідача у заяві про арешт морського судна, якщо морська вимога пов'язана з морською заставою або морською іпотекою, а також, у цьому випадку, встановити обов'язок для заявника негайно з'ясувати відомості про відповідача у справі та повідомити суд.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна (укр/рос): Конвенція; ООН від 10.05.52 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g89 (дата звернення: 25. 11. 2021).
2. Кодекс торговельного мореплавства України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 23. 05. 1995 р. № 176/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/176/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25. 11. 2021).
3. Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 року (укр/рос): Конвенція; ООН від 06. 05. 1993 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_471 (дата звернення: 26. 11. 2021).
4. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16. 01. 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26. 11. 2021).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 25. 11. 2021).
6. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення: 25. 11. 2021).
7. Про заставу: Закон України від 02. 10. 1992 р. № 2654-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2654-12> (дата звернення: 26. 11. 2021).
8. Про іпотеку: Закон України від 05. 06. 2003 р. № 898-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/898-15> (дата звернення: 26. 11. 2021).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Попелюк В. П.